

Den norske kirke og International Council on Christians and Jews: Dialog for anti-misjon?

Hans Morten Haugen
Professor i internasjonal diakoni VID vitenskapelige høyskole
hans.morten.haugen@vid.no

Sammendrag: Den norske kirke omtaler International Council of Christians and Jews (ICCJ) i sin Midtøsten-strategi. ICCJ er det sentrale multilaterale organet for jødisk-kristen dialog på høyt nivå, men det finnes i tillegg en rekke bilaterale dialoger. Det overordnede bildet er at til tross for viktige tilnærminger mellom jødiske og kristne ledere over mange tiår, er det spenninger i den jødisk-kristne dialogen, også i Norge. I tillegg til uenighet om flere forhold knyttet til Palestina/Israel-konflikten er det ett spørsmål som skaper spenning, nemlig spørsmålet om misjonsinnsats overfor jøder. Den sterkere oppmerksomheten på misjon hos den evangelikale bevegelsen er bare en av grunnene til at denne bevegelsen er mer interessant å studere enn protestantiske og økumeniske organer. Det er relevant å være klar over både den sentrale rollen Evangelische Kirche Deutschland (EKD) har i protestantiske og økumeniske fora, og den tydelige avstandstaken fra alle «anstrengelser» for å få jøder til å endre religion som EKD-synoden uttrykte i 2016. Artikkelen viser at det er World Evangelical Alliance (WEA), som blant annet omfatter Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME), som i størst grad har fått kritikk fra ICCJ for hvordan de formidler synet på at jøder trenger Jesus som sin frelser. Den andre store evangelikale bevegelsen, Lausanne-bevegelsen, har ikke vesentlig forskjellig vektlegging enn WEA, men har likevel sluppet tilsvarende kritikk fra ICCJ. ICCJ må forstås som å kun avvise organisert misjonsinnsats.

Nøkkelord: Den Norske Israelmisjon, Swindlers Dialogue Decalogue, jødisk-kristen dialog, Lausanne-bevegelsen, World Evangelical Alliance (WEA).

Abstract: The Church of Norway mentions the International Council of Christians and Jews (ICCJ) in its Middle East strategy. The ICCJ is the central multilateral body for high-level Judeo-Christian dialogue, but there are also a number of bilateral dia-

logues. The overall picture is that despite cooperation between Jewish and Christian leaders over decades, there are tensions in the Judeo-Christian dialogue, including in Norway. In addition to disagreement on several issues related to the Palestine/Israel conflict, there is one issue that creates tensions, namely the issue of missionary efforts among Jews. The stronger attention to mission in the evangelical movement is just one of the reasons why this movement is more interesting to study than Protestant and ecumenical bodies. It is relevant to remind of the central role of the Evangelische Kirche Deutschland (EKD) in Protestant and ecumenical forums, and the clear distancing from all «efforts» for Jews to change religion as expressed by the EKD Synod in 2016. The article demonstrates that it is the World Evangelical Alliance (WEA), which includes the Norwegian Council for Mission and Evangelism (NORME), which has received the strongest criticism from ICCJ for how they convey the view that Jews need Jesus as their Savior. The other major evangelical movement, the Lausanne movement, does not have significantly different emphasis than the WEA, but has nevertheless not been subject to similar criticism from the ICCJ. The ICCJ must be understood as rejecting only organized missionary efforts.

Keywords: The Norwegian Church Ministry to Israel, Swindler's Dialogue Decalogue, Judeo-Christian dialogue, Lausanne movement, World Evangelical Alliance (WEA).

Introduksjon

Da Bispemøtets Preses, Olav Fykse Tveit, ga et tilsvarende svar til seks misjonsledere – ikke fra Den norske Israelmisjonen (DNI) – som kritiserte utydighet om misjon blant jøder,¹ svarte han med å blant annet vise til en erklæring fra International Council of Christians and Jews (ICCJ).² Denne kom i 2009, og har formuleringen «motarbeide organisert innsats for å konvertere jøder».³

1 Bertil Andersson, Øyvind Åsland, Erik Furnes, Terje Bjørkås, Kjetil Vestel Haga og Torkild Masvie, «For jøde først», *Vårt Land* 23. november, 2021.

2 Olav Fykse Tveit, «Misjon overfor jødar», *Dagen* 29. november, 2021.

3 ICCJ, *A Time for Recommitment: Building the New Relationship between Jews and Christians* (2009), 3; https://www.iccj.org/fileadmin/ICCJ/pdf-Dateien/A_Time_for_Recommitment_engl.pdf.

Den norske kirke (Dnk) er ikke medlem av ICCJ,⁴ men deltar på konferansene, sammen med representanter for Det Mosaiske Trossamfund (DMT) og noen ganger Den katolske kirke i Norge. DMT oppgis på ICCJs hjemmeside som medlem i ICCJ. Det var Abrahams Forum-samarbeidet – også omtalt som Abrahams Barn – som var inngangen for Mellomkirkelig råd for Den norske kirke (MKR) til ICCJ. Abrahams Forum er en norsk trilateral dialogplattform mellom jøder, muslimer og kristne som ikke har tatt seg opp etter en fellesreise i 2013, og den bilaterale dialogen DMT-Dnk har ligget nede siden 2016.⁵

MKR's gjeldende strategi for arbeid i Palestina og Israel omtaler ICCJ blant «miljøer som driver med religionsdialog».⁶ Videre er DMT – forstått som kun menigheten i Oslo – omtalt fire ganger i strategien. Selv om den offisielle dialoggruppen ikke har møttes, er det samtaler mellom DMT og MKR og mellom DMT og Bispemøtets Preses.

I en rapport fra ICCJs 2019-konferanse fra en av visepresidentene omtales en plenumsamtale mellom to rabbinere ved å understreke asymmetrien mellom jødedom og kristendom, men med følgende oppfordring: «daring to approach limits that

- 4 Ordet «medlem» i den forrige strategien til MKR var antakelig feil ord: «Gjennom samarbeidet med Det Mosaiske Trossamfund i Norge er Mellomkirkelig råd medlem av International Council of Christians and Jews og tar del i jødisk-kristen dialog om Israel og Palestina»; se MKR, *En pilegrimsvandring for rettferdighet og fred: Strategi for Mellomkirkelig råds engasjement for rettferdig fred i Palestina og Israel, 2018–2020* (2017) (per 13.11.2017), 4; https://kirken.no/globalassets/kirken.no/aktuelt/filer-2017/strategi_palestina_israel_mkr_2017.pdf. Abrahams Forum er ikke nevnt i den nyeste MKR-strategien.
- 5 Mattis C.O. Vaaland, «Greier ikke snakke sammen», *Vårt Land* 5. juni, 2021; som nevner «flere hendelser knyttet til blant annet Kirkeuken for fred, Kairosdokumentet og boikottbevegelsen.»; for *Kirkeukens 2016-bønner* se: <https://www.karibu.no/upload/kirkeuka/2016/B%20c3%98NNER%20-%20Kirkeuka%202016.pdf>; for norsk oversettelse av *Kairos Palestina* fra 2010, se: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/mellomkirkelig-rad/tema---mkr/fred-og-rettferdighet/kairos_palestina.pdf (merk også at Kairos Palestina fremmes i alle de tre siste strategiene; for 2015-2017, inndelt i Posisjonsdokument og Handlingsplan, se s 10-21 på https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/mellomkirkelig-rad/2017/sakspapirer%20november/mkr%2037_0_strategi%20for%20mkrs%20eng%20i%20p%20og%20i.pdf); om *økonomiske virkemidler* (mot okkupasjonsvirksomhet uavhengig av selskapers nasjonalitet, ikke mot staten Israel), se MKR (2021), 12–13.
- 6 MKR, *En pilegrimsvandring for rettferdighet og fred, Strategi for Mellomkirkelig råds engasjement for rettferdig fred i Palestina og Israel 2021–2023* (vedtatt 28.04.21), 9; tilgjengelig via <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/mellomkirkelig-rad/saksdokumenter-og-vedtak/mote-i-mellomkirkelig-rad-27.-28.-april-2021>.

cannot be exceeded if we are to preserve the integrity of our respective religions».⁷ Subjektet som er brukt er «vi», men det understrekes at hvor mye en vil nærme seg disse grensene avhenger av hva den enkelte er komfortabel med.

Dette illustrerer at i jødisk-kristen religionsdialog finnes erkjennelser av makt- asymmetri, både når dialogen skjer på globalt nivå og på nasjonalt nivå. Dette er en høyst relevant erkjennelse for den konkrete drøftingen i denne artikkelen: Vil en kirke som knytter seg til ICCJ, også uten å bli medlem, implisitt støtte opp om en agenda som handler om å ikke fremme noen form for institusjonell misjonsvirksomhet overfor jøder?

Tre relevante bakgrunner er relevante: For det første er «missiologiske spørsmål» del av mandatet til utvalget til Den norske kirke som skal utrede forholdet til jødedom og jøder, oppnevnt av MKR og Bispemøtet.⁸ For det andre har den mest grundige drøftingen av misjonsinnsats overfor jøder i organisasjoner hvor Den norske kirke er medlem skjedd i Det europeiske protestantiske kirkefelleskapet (CPCE), i 2001 og i kortere versjon i 2011.⁹ For det tredje skjer stadig framskritt i forskningen om den gjensidige påvirkningen mellom rabbinisk jødedom og kristendom, og om den messianske bevegelsen. Slik gjensidig påvirkning vil høyst sannsynlig bli omtalt i rapporten fra Dnk-utvalget som kommer i 2023, men denne artikkelen gir ikke plass til å gå inn på dette saksfeltet.

Artikkelen vil først redegjøre for perspektiver på hvordan unngå asymmetri i religions-

7 Liliane Apotheker, *Back from Lund* (2019); <https://www.iccj.org/article/back-from-lund.html>.

8 Forfatteren er med i utvalget; for mandatet, se Dnk, *Kirken i møte med jødedom og jøder* (2021); https://kirken.no/globalassets/kirken.no/aktuelt/filer%202021/mandat_utvalg_dnk%20og%20j%C3%B8der%20og%20j%C3%B8dedom.pdf.

9 CPCE-dokumentet *Church and Israel* fra 2001 – formidlet i Hans Morten Haugen, «Unødvendig med misjon overfor jøder? En sammenligning av ulike kirker og organisasjoner» i: *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 64, nr. 3–4 (2010), 211–232, 218–220 – kom i nytt opptrykk i 2021, og inkluderte slutterklæringen fra konsultasjonen *Church and Israel: A Reappraisal*, holdt i 2011. I 2011 oppsummeres 2001-dokumentet som å formidle «avståelse [renunciation] fra misjon blant jøder»; se Mario Fischer og Martin Friedrich, *Kirche und Israel: Ein Beitrag der reformatorischen Kirchen zum Verhältnis von Christen und Juden / Church and Israel: A contribution from the Reformation Churches in Europe to the Relationship between Christians and Jews* (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2021), 169; i 2001-dokumentet bekreftes både kristent vitnesbyrd, tale og proklamasjon overfor jøder; Fischer og Friedrich, *Kirche und Israel / Church and Israel*, 152–153 (kap II.3); se også 158 (kap III.1.2.5) for tydeliggjøring av at kristen proklamasjon må respektere jøders selvforståelse, og 151 (kap II.2.5.10) som omtaler forholdet mellom kirken og Israel som et mysterium. For mer om Kirkenes Verdensråd, se Haugen, «Unødvendig med misjon overfor jøder?», 216–218; se også note 28–30 og tilhørende tekst; for mer om Det lutherske verdensforbund, se note 35.

møter, før ICCJs opprinnelse og arbeid forklares. Deretter presenteres Dnk sitt samarbeid med DNI og DNIs nettverk, samt to globale bevegelser som begge har tatt klart stilling til at jøder trenger Jesus: Lausanne-bevegelsen, som sto bak Lausanne III i 2010, og World Evangelical Alliance (WEA). WEA og Lausanne-bevegelsen samarbeidet om den såkalte Willowbank-erklæringen 1989 – som ikke drøftes – og båndene mellom de to organisasjonene er fortsatt sterke. En gjennomgang av ICCJs «12 punkter fra Berlin» og ICCJs kritikk av Berlinerklæringen fra WEAs teologi-kommisjon følger deretter. Artikkelen drøfter så hvordan MKRs ønske om å også være i dialog med messianske menigheter kan forenes med andre hensyn som identifisert i artikkelen, etterfulgt av en bredere drøfting og en konklusjon.

Teorier om hvordan unngå asymmetri i religionsmøter

Et fellesdokument mellom WEA, Det pavelige råd for å fremme interreligiøs dialog (PCID) i Den katolske kirke og Kirkenes Verdensråd (KV) gir anbefalinger om kristent vitnesbyrd ved å dele de gode nyhetene om Guds rike – uten noen form for press.¹⁰ Flere av de tolv prinsippene i fellesdokumentet handler om å møte andre på respektfulle og solidariske måter.¹¹

Som jeg har vist i en annen artikkel i herværende tidsskrift,¹² har majoritetskirker ulikt syn på organisert misjonsinnsats overfor jøder. Mens eksempelvis Evangelische Kirche Deutschland (EKD) tar avstand fra alle «anstrengelser for å overtale jødene til å forandre sin religion»,¹³ tar Den katolske kirke bare avstand fra institusjonalisert, ikke individuell, misjonsinnsats.¹⁴ Mellom disse kan vi plassere Church of England (CoE) og Svenska kyrkan. CoE understreker Guds trofasthet, og at Gud har uttrykt denne trofastheten på ulike måter, gjennom paktene og ved la Sønnen komme til verden

10 KV, PCID, WEA, *Christian Witness in a Multi-Religious World: Recommendations for Conduct* (2012), 3–4; https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/ChristianWitness_recommendations.pdf.

11 KV, PCID, WEA, *Christian Witness in a Multi-Religious World*, 4–5.

12 For en analyse av disse, se Hans Morten Haugen, «Fem majoritetskirkers avklaringer om forholdet til jødedom». *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 75, nr. 4 (2021), 211–232.

13 EKD, Kundgebung «Eine Erklärung zu Christen und Juden als Zeugen der Treue Gottes» (2016), punkt 2; <https://www.ag-juden-christen.de/kundgebung-eine-erklarung-zu-christen-und-juden-als-zeugen-der-treue-gottes>. En EKD-presisering av forholdet til Jesus-troende jøder som kom i 2017 må leses som en bekreftelse av 2016-vedtaket; se EKD (2017). *Judenchristen – jüdische Christen – »messianische Juden«*. Eine Positionsbestimmung des Gemeinsamen Ausschusses »Kirche und Judentum« im Auftrag des Rates der EKD; https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/Messianische_Juden.pdf.

14 Den katolske Kirke, «*The Gifts and The Calling of God Are Irrevocable*» (Rom 11:29): *A Reflection on Theological Questions Pertaining to Catholic-Jewish Relations on the Occasion of the 50th Anniversary of «Nostra aetate»* (nr. 4) (2015), avsnitt 40; <https://ejournals.bc.edu/index.php/scjr/article/view/9792/8593>.

som Jesus Kristus eller Messias. Disse uttrykkene for Guds trofasthet presenteres som likestilte, slik at andre ikke må slutte seg til kristne forståelser av sin Kristus-relasjon.¹⁵ Dokumentet *Guds vägar* fra Svenska kyrkan omtaler kun Gud i den delen av dokumentet som handler om omvendelse,¹⁶ noe som også må forstås som at det å bekrefte Guds generelle trofasthet er nok.

Alle disse er opptatte av å unngå å misbruke sin majoritetsposisjon og står for en annen linje enn de to evangelikale verdensorganisasjonene som er sentrale i artikkelen.

Den som tidlig utfordret kirkens posisjon i relasjon til jødedom var Paul van Buren, som var særlig opptatt av at det jødiske folk, eller «Guds Israel» må bevares, uttrykt i begrepet «Israels levende kontekst».¹⁷ Dette konkretiserer van Buren slik at han anerkjenner sionistenes rolle i å ta ansvar for paktsløftenes framtid.¹⁸ Videre gjør van Buren hele kristendommens gudsrelasjon avhengig av en fortsatt relasjon til jødedom. Kristendommen har fått del i Guds velsignelser gjennom jøden Jesus, og derfor er det ifølge van Buren en velsignelse for kirken at de ulike forsøkene på å «konvertere jøder» har vært så mislykkede.¹⁹ Videre hevder van Buren at kirkens bestrebelser på å få jøder til å tro på Jesus som Messias bare kan nå fram til jøder som har mistet sin jødiskhet.²⁰ Han omtaler videre ideen om at jødene er omfattet av det kristne misjonsoppdraget for «utrolig».²¹ Vi kan oppsummere Paul van Buren som å stå for en klar topaktsteologi, altså at jødene har sin egen frelsesvei gjennom løftene, og med oppslutning både i

15 CoE, *God's Unfailing Word: Theological and Practical Perspectives on Christian-Jewish Relations* (2019); <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2019-11/godsunfailingwordweb.pdf>.

16 Svenska kyrkan, *Guds vägar. Judendom och kristendom, ett inomkyrkligt samtalsdokument* (2001); [https://www.svenskakyrkan.se/filer/Guds%20v%c3%a4gar,%20judendom%20och%20kristendom%20-%20ett%20inomkyrkligt%20samtalsdokument%20\(pdf,%2013%20sidor\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/Guds%20v%c3%a4gar,%20judendom%20och%20kristendom%20-%20ett%20inomkyrkligt%20samtalsdokument%20(pdf,%2013%20sidor).pdf). Det er i denne sammenheng relevant at i 1975 – etter 100 års virksomhet – ble Svenska Israelsmissionens virksomhet overtatt av Svenska kyrkan; se Kenneth Fjell Rasmussen (2015). «Samler ressurser». Dagen (24. juni); intervju med Heitmann (DNI) og Karlsson (Källan).

17 Paul M. Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality, Part III: The Context of Christ* (New York: Harper & Row, 1988), 67. Se også Paul M. Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality, Part II: A Christian theology of the people Israel* (New York: Harper & Row, 1983).

18 Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality I part III*, 69.

19 Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality I part II*, 327.

20 Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality I part II*, 327.

21 Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality I part II*, 326.

evangeliske miljøer preget av skepsis til misjon blant jøder og i miljøer for jødisk-kristen dialog.²²

Bevissthet om å unngå maktasymmetri i møter mellom personer med ulike religioner er etter min vurdering mest elegant formulert i den såkalte Dialogue Decalogue. Denne ble utgitt første gang i 1978 av Leonard Swindler,²³ og operasjonaliserer temaer fra Felleseklæringen omtalt over. De ti dialogprinsippene gjengis, i forkortet versjon:

- (i) Deltakerne må preges av vilje til å lære, noe som medfører endring.
- (ii) Dialog skjer både innen trossamfunn og mellom trossamfunn.
- (iii) Alle må preges av fullstendig ærlighet og oppriktighet.
- (iv) Vi må ikke sammenligne egne idealer med andres praksiser.
- (v) Hver deltaker må være villig til å beskrive seg selv.
- (vi) Deltakerne må ikke ha forhåndsoppfatninger om hvor uenigheten ligger.
- (vii) Dialogen kan bare skje mellom likeverdige personer, altså at alle lærer av hverandre.
- (viii) Dialogen kan bare skje på grunnlag av gjensidig tillit.
- (ix) Deltakerne bør ha evne til å kritisere sine egne tradisjoner.
- (x) Deltakerne må søke å oppleve andre religioner «fra innsiden».²⁴

En samtale basert i disse prinsippene innebærer å møte andre på respektfulle og solidariske måter. Vi skal nå se hvordan dette skjer hos ICCJ.

International Council of Christians and Jews

To nasjonale organer for jødisk-kristen dialog (USA, etablert 1927; Storbritannia, etablert 1942) er forløperne til ICCJ. Det første ICCJ-arrangementet skjedde i 1946, men det var konferansen i 1947 i Seelisberg, offisielt benevnt International Emergency Conference on Anti-Semitism, som er mest kjent. Denne resulterte i de såkalte ti punktene til kirkene,²⁵ fire innledet med «remember» og seks med «avoid».

22 Ole Christian Kvarme bemerker at van Buren var aktiv «i dialog-kretser i Jerusalem da vi bodde der, og hadde betydelig innflytelse – bl.a. ved van Burens tilknytning til Shalom Hartmann-instituttet. Hans bøker ble også lest av mer evangelisk orienterte teologer, og hans «gjenoppgivelse» av det jødiske folks betydning som Guds folk og for den kristne kirke ble verdsatt» (epost til forfatteren 10. mars 2022; utdrag). Van Buren var opprinnelig ordinert prest i Episcopal Church i USA.

23 For en oversikt, se Leonard Swidler, *Dialogue for Interreligious Understanding: Strategies for the Transformation of Culture-shaping Institutions* (Houndmills, UK, og New York, US: Palgrave Macmillan, 2014).

24 For en av mange versjoner, se: [https://www.nku.edu/~gartigw/teaching_files/Dialogue%20Decalogue%20\(with%20some%20explanation\).pdf](https://www.nku.edu/~gartigw/teaching_files/Dialogue%20Decalogue%20(with%20some%20explanation).pdf).

25 For hele erklæringen «An Address to the Churches», hvor de ti punktene inngår, se <https://ccjr.us/dialogika-resources/documents-and-statements/ecumenical-christian/seelisberg>.

I dag er 38 nasjonale jødisk-kristne organer fra 32 land med i ICCJ og ICCJ-konferanser skjer årlig. Mange personer som har vært sentrale i rettferdighetsarbeid med religiøs forankring har hatt ledende verv i ICCJ. Eksempelvis var Ehud Bandel, en rabbi innenfor såkalt konservativ jødedom, og den første direktøren for Rabbis for Human Rights,²⁶ første visepresident i ICCJ og leder av ICCJs International Abrahamic Forum (IAF), altså trilateral dialog. IAF har normalt sine større arrangementer under ICCJ-konferansene.

I ICCJ deltar personer som også er sentrale i International Jewish Committee on Interreligious Consultations (IJCIC), som på vegne av 11 jødiske organisasjoner har dialog med Den katolske kirke, Kirkenes Verdensråd og Den økumeniske patriarken. David Rosen, som ledet IJCIC 2005-2009, er en av fire æresmedlemmer i ICCJ.²⁷ Fra 2021 er det David Fox Sandmel som leder IJCIC. Han representerte Anti-Defamation League både da han ga en hilsen med både kritikk og anerkjennelse under møtet i KVs Sentralkomite i Trondheim i 2016,²⁸ og da han i 2021 – mens han fortsatt var nestleder i IJCIC – kritiserte KVs internasjonale direktør, Peter Prove,²⁹ som følge av sistnevntes oppfølging av en felles 2019-konsultasjon.

KV er også i dialog med ICCJ. KVs dialogansvarlige holdt en såkalt oppsummerende plenumshilsen under ICCJs 2015-konferanse,³⁰ sammen med sjefsrabbiner Joseph

26 For verv i World Zionist Organization og World Jewish Congress, se: <https://www.ehudbandel.com/about>.

27 Den engelske tittelen er Honorary President; se <https://www.iccj.org/about-us/people.html>.

28 David Fox Sandmel, *ADL Interfaith Director Delivers Powerful Message to the World Council of Churches* (26. juni, 2016). <https://www.youtube.com/watch?v=rG1esb54FCk>. Merk at Sandmel presenteres som ADL Director of Interfaith Affairs, og ikke som representant for IJCIC. Det var særlig KVs støtte til Kairos Palestina-dokumentet – omtalt i note 6 – som var utgangspunktet for kritikken. Han understreket også av Kirkenes Verdensråd «has come a long way and deserves credit for what it has accomplished ...» (4:46–4:48).

29 David Fox Sandmel, *On Antisemitism and Jewish-Christian Relations: A Response to Peter Prove* (2021); https://www.oikoumene.org/sites/default/files/2021-03/Sandmel_WCC_IHRA_1-21-21.pdf; Sandmel bruker punkt 7 fra eksempellisten fra International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) (2016); <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism>, og understreker på s 5 at det er én måte KV kan gå fri fra anklager om å fremme anti-semittisme, nemlig at KV «supports Zionism as the right of the Jewish people to self-determination in a sovereign state in their ancestral homeland.»

30 Claire Amos, «Speech at the 1 July 2015 conference of the International Council of Christians and Jews». *The Ecumenical Review* 67, nr. 3 (2015), 483–487.

Levi og kardinal Koch.³¹ Under ICCJ-konferansen 2017 holdt biskop emeritus i Den palestinske lutherske kirken, Munib Younan, en plenumsinnledning.³² Selv om dette viser at ICCJ har et ønske om et bredt tilfang av perspektiver, er deltakelsen til Younan ikke i seg selv noe bevis på økt anerkjennelse av palestinske perspektiver i jødiske kretser.

Som vi så i den korte oversikten over tre majoritetskirker i Nord-Europa og Den katolske kirke er ICCJs posisjon ikke avvikende fra disse. Der eksempelvis EKD tar avstand fra alle «anstrengelser» tar ICCJ avstand fra organisert misjonsinnsats.

ICCJ utgir regelmessig JCRelations.net, som samler ulike bidrag om jødisk-kristne relasjoner – på ulike språk. Den mest nedlastede ressursen på ICCJs hjemmeside er en tekst om sionisme fram til 1948.³³ Det er altså ikke ICCJs egne ressurser som er mest nedlastet.

Den norske Israelsmisjon som dør til den evangelikale bevegelsen

Fykse Tveits tilsvaer til misjonslederne ble avsluttet med at Dnk «har eit godt og forpliktande samarbeid med Den norske Israelsmisjon.»³⁴ DNI er en luthersk forankret organisasjon, med flere forbindelser til den såkalte evangelikale bevegelsen. For det første, gjennom Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME) som utgjør den norske delen av European Evangelical Alliance (EEA), som er med i WEA. For det andre, ved å være direkte representert i Lausannebevegelsen.³⁵

31 Koch har fra 2010 vært president i Kommissjonen for religiøse relasjons med jødene og president for Det pavelige råd for fremme av Kristen enhet; han overtok disse vervene etter kardinal Kasper; se Haugen, «Unødvendig med misjon overfor jøder?», 215–216.

32 Munib Younan, *Tradition and Reform: A Protestant Perspective* (2017); http://www.abrahamic-network.com/redaktion/upload_pdf/201709011301280.ICCJ_Bonn_2017_M_Younan_Plenary.pdf.

33 Martin Kloke, oversatt av Christopher Reid, *The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel* (2011); <https://www.jcrelations.net/article/the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel.html>.

34 Fykse Tveit, «Misjon overfor jødar». For DNIs grunnlagstenkning, se DNI, *Det jødiske folk, evangeliet og løftene. En prinsipperklæring om kirkens forhold til det jødiske folk og om dette folkets plass i Guds frelseshistorie* (2004); https://www.israelsmisjonen.no/_service/316/download/id/90/name/PRINSIPPERKL%C3%86RINGEN+febr+2004+A4.pdf.

35 Se: <https://norme.no>. DNI er medlem i Lausanne Consultation on Jewish Evangelism (LCJE). I tillegg er DNI medlem i Lutheran European Commission on the Church and the Jewish people (LECCJ), som utformet Driebergen-erklæringen i 1990. For mer om LECCJ, etablert i 1976, og LVF-prosesser, se Ursula Rudnik. «Lutheran Churches and Luther's Anti-Semitism. Repression, Rejection and Repudiation» i: *Jews and Protestants: From the Reformation to the Present*, redigert av Irene Aue-Ben David, Aya Elyada, Moshe Sluhovsky og Christian Wiese (Berlin: De Gruyter, 2020), 229–239.

Det er fire grunner til at det er relevant å forstå evangelikale organers posisjon og agering. For det første representerer den evangelikale bevegelsen en sterkere stemme for misjon generelt. For det andre finnes viktige støttespillere for den moderne stat Israel i den globale evangelikale bevegelsen.³⁶ For det tredje, gitt det faktiske samarbeidet mellom Dnk og DNI og DNIs sterkere bånd til den evangelikale bevegelsen er det viktig å kjenne til de evangelikale aktørene og deres samarbeid. For det fjerde skjer tilnærminger mellom den evangelikale og den såkalte økumeniske bevegelsen. Som eksempel fra Norge kan nevnes at synliggjøring av budskapet fra Cape Town 2010, også kjent som Lausanne III, overfor menighetene i Dnk ble understreket av Kirkemøtet.³⁷

Lausanne-bevegelsen: Cape Town 2010, Lausanne Consultation on Jewish Evangelism og Lausanne Initiative on Reconciliation in Palestine-Israel

Vi så at Lausanne-bevegelsen og WEA samarbeidet om Willowbanks i 1989, men Lausanne-bevegelsen, etablert under «Lausanne I» i 1974, var tidligst ute med å arbeide systematisk med spørsmål om kristent vitnesbyrd i møte med jøder. I slutterklæringen fra den tredje Lausanne-konferansen, holdt i Cape Town i 2010, heter det at det jødiske folk har (utdrag): «behov for forsoningen med Gud ved Messias Jesus.»³⁸

Som jeg har drøftet i en tidligere artikkel er Lausanne Consultation on Jewish Evangelism (LCJE), etablert i 1980, fortsatt den mest sentrale aktøren i den kristne misjonsbevegelsens arbeid med og for jøder.³⁹ På hjemmesiden heter det: «Jewish evangelism is an essential part of world evangelism».⁴⁰

36 For slik støtte i protestantiske kirker, se CPCE, *Church and Israel* i Fischer og Friedrich, *Kirche und Israel / Church and Israel*, 155-156 (kap III.1.1.3) («counteract all tendencies to denigrate the Zionist movement ... no ... oppression of ... minorities»).

37 Kirkemøtet for Den norske kirke, Sak 07/12 (2012), Misjon til forandring – Utfordringene fra Edinburgh 2010, 4, vedtaks punkt 4a.

38 Lausannebevegelsen, *The Cape Town Commitment*, II-B-1; gjengitt i Rolf Ekenes, Tormod Engelsen, Knud Jørgensen og Rolf Kjode, *Misjon til forandring: Refleksjoner og visjoner fra Lausanne III* (Skjetten: Hermon, 2010), 260.

39 Haugen, «Unødvendig med misjon overfor jøder?», 222–223.

40 Lausanne Movement, *Jewish Evangelism* (udatert); <https://lausanne.org/networks/issues/jewish-evangelism>.

To ressurser er tilgjengelige på LCJE-hjemmesiden,⁴¹ og selv om disse ikke er nye er disse viktige i å vise teologien og tilnærmingen som LCJE har lagt til grunn.

For det første, dokumentet *Christian Witness to the Jewish People* (*Christian Witness*), som blant annet har en seksjon om strategi: «Der det er et jødisk samfunn, bør de lokale kirkene motiveres og utdannes for effektiv oppsøking og vitnesbyrd for det jødiske folk.»⁴² Videre understrekes «behovet for en mer systematisk tilnærming for å nå et bredt spekter av det jødiske samfunnet.»⁴³ Dette dokumentet anbefaler altså oppsøking og frimodighet, men understreker at arbeidet må være basert i at de involverte er tilstrekkelig utdannet, noe som må omfatte kunnskap om en rekke forhold ved jødisk tro og tradisjon.

For det andre, dokumentet *Jewish Evangelism: A Call to the Church (A Call)* er mer teologisk vurderende, men det frimodige er fortsatt til stede, med en innledende oppfordring: «Mye står på spill når noen i kirken fordømmer evangelisering blant jøder», og den omtaler slik motstand og ikke-evangelisering som «failure».⁴⁴ Vekten er på å dele evangeliet og slik deling omtales som en plikt. Slik deling er også en av tre avsluttende oppfordringer til kirkene, og de to andre oppfordringene er: (i) kirkene må be om fred og frelse for *det jødiske folk*; og (ii) kirkene må verdsette *jøder* i kirken og håpe at hele *det jødiske folk* og folkene samles.⁴⁵

Jeg er ikke kjent med at ICCJ har kritisert verken formuleringen fra Cape Town eller de frimodige formuleringene gjengitt over.

Det tredje relevante arbeidsområdet er Lausanne Initiative on Reconciliation in Israel-Palestine (LIRIP), som siden 2010 har vært en møteplass mellom noen palestinske kristne og messianske jøder, også omtalt som Jesus-troende jøder.⁴⁶ Fire konferanser har vært holdt så langt, og den siste, i Limassol i 2018, tematiserte sosial rettferdighet,

41 Erwin J. Kolb, C. David Harley og medlemmer av *Mini-Consultation on Reaching Jewish People: Christian Witness to the Jewish People*, *Lausanne Occasional Paper No. 7* (1980); <https://www.printfriendly.com/p/g/VveuZK>; Tuvya Zaretsky, Kai Kjær-Hansen, Ole Chr. Kvarme, Bodil F. Skjøtt, Richard Harvey, Theresa Newell og Susan Perlman, *Jewish Evangelism: A Call to the Church*, *Lausanne Occasional Paper No. 60* (2004); <https://www.printfriendly.com/p/g/brSjPm>.

42 Kolb et al., *Mini-Consultation on Reaching Jewish People*, avsnitt 10(a); egen oversettelse; alle følgende oversettelser er gjort av forfatteren.

43 Kolb et al., *Mini-Consultation on Reaching Jewish People*, avsnitt 10(c).

44 Zaretsky, et al., *Jewish Evangelism*, innledning, «A renewed call».

45 Zaretsky, et al., *Jewish Evangelism*, avsnitt 5(d)6.

46 For bakgrunn, der Gaza-krigen i 2009 løftes fram som en forklaring på etableringen, se Jayson Casper, «Rockets, Riots, Sermons, and Soccer: Christian Views on the Conflict in Gaza and Israel» i: *Christianity Today* (20. mai).

med vekt på bibelstudier og å fremme sosial rettferdighet i sine respektive samfunn. Både okkupasjon, rettssystemer og påvirkningsarbeid ble løftet fram.⁴⁷

Den tredje konferansen, i Larnaca i 2016, resulterte i den såkalte Larnaca-uttalelsen. Her heter det: «Vi har ulike teologiske posisjoner knyttet til landet, og også svært ulike perspektiver på årsakene til de sosiale, politiske og økonomiske realitetene ...».⁴⁸ Den palestinske lederen for konferansen, Munther Isaac, nå prest i ELCJHL-menigheten i Betlehem og Academic Dean ved Betlehem Bible College, uttalte: «Vår felles tro kaller oss til å lytte, respektere og tilmed utfordre hverandre på en Kristus-lik måte. Den krever også av oss at vi er talspersoner for forsoning og rettferdig fred.»⁴⁹ Den messianske lederen av konferansen, Richard Harvey, pekte på at forvandlingen i både egne liv og i egne samfunn bare kan skje ved å ta på alvor Jesu ord om å elske sine fiender.⁵⁰

Disse perspektivene er også løftet fram i to bøker, begge redigert av Salim Munayer og Lisa Loden.⁵¹ I tillegg til å være stifter og leder av Musalaha, som blant har fasilitert Bridgebuilders, er Munayer tidligere ansatt ved Betlehem Bible College. Betlehem Bible College har siden 2010 arrangert fem Christ at the Checkpoint-konferanser, der både den tredje og fjerde konferansen hadde WEAs generalsekretær som innleder,⁵²

47 LIRIP (2018). Lausanne Initiative on Reconciliation in Israel-Palestine 2018 Press Release/Report; www.comeandsee.com/view.php?sid=1348.

48 LIRIP (2016). Palestinian Christians and Messianic Jews Issue Larnaca Statement; <https://lausanne.org/news-releases/larnaca-statement/press-release>.

49 LIRIP (2016). Under Gaza-krigen i mai 2021, med opprør og vold i israelske byer mellom jøder og israelske arabere, kom det motbør mot Isaacs tydelige tale, se Casper (se note 47); også Loden er intervjuet, med klar vurdering av at Israels behandling av israelske arabere er hovedårsaken til opprørene.

50 LIRIP (2016).

51 Salim J. Munayer og Lisa Loden (red.), *Through my Enemy's Eyes. Envisioning Reconciliation in Israel-Palestine* (Milton Keynes: Paternoster, 2014); Salim J. Munayer og Lisa Loden (red.), *The Land Cries Out: Theology of the Land in the Israeli-Palestinian Conflict* (Eugene: Cascade Books, 2012). Bidragsytere til 2012-boken er både stifter og tidligere daglig leder av Sabeel, Naim Ateek, og tidligere prest i Church of England, Stephen Sizer, som i 2017 mistet preste-stillingen som følge av et brudd på avtalen med sin biskop om å ikke kommentere offentlig spørsmål om Israel eller Palestina.

52 WEA, *WEA Secretary General Speaks on Gospel and Religious Extremism at Conference in Bethlehem, Calls for Recognition of Evangelicals in the Holy Land* (15. mars, 2016); WEA, *WEA Secretary General Urges Governments to Grant Official Recognition to Evangelical Churches in Israel and Palestinian Territories* (19. mars, 2014).

og som får kritikk fra profilerte Israel-støttespillere.⁵³ Loden er ansatt ved Nazareth Evangelical Theological Seminary, og bidrar også til emner ved Betlehem Bible College.⁵⁴

World Evangelical Alliance: Berlinerklæringen og The Gospel and the Jewish People. An Evangelical Statement

WEA fører sin historie tilbake til 1846. Siden mest oppmerksomhet, også fra ICCJ, er viet Berlinerklæringen fra 2008,⁵⁵ legger artikkelen mest vekt på denne. Berlinerklæringen er formulert av en gruppe (Task Force) nedsatt av WEAs teologiskommisjon, og til slutt i Berlinerklæringen presiseres det at dokumentet «ikke er et offisielt dokument fra WEA».

Mindre kjent, men med WEA som «endorser» og kontakt for å gi muligheten for andre å slutte seg til er *The Gospel and the Jewish People. An Evangelical Statement*, også fra 2008 (NYT Statement).⁵⁶ I tillegg til en innledning som fordømmer antisemittisme og en avslutning som bekrefter grunnleggende respekt for det jødiske folk, består NYT Statement av fire avsnitt. Det sentrale budskapet lyder: «If Jesus is not the Messiah of the Jewish people, He cannot be the Savior of the World.» De andre tre avsnittene understreker at kristnes deling av Guds kjærlighet er forankret i personen Jesus Kristus, en anerkjennelse av spesialisert tjeneste for evangelisering blant jøder (1. Kor 9,20-22), og at Jesus-etterfølgere med jødisk bakgrunn kan fortsette å identifisere seg som jøder (Rom 11,1).

Berlinerklæringen er et noe lengre dokument, i fem deler. Etter en tydeliggjøring av anger og anerkjennelse av folkemord, understrekes – i tråd med Willowbankerklæringen – «the Uniqueness of Christ», etterfulgt av «Jewish Evangelism» og «The Next Step». En formulering som i essens bekrefter «å fortsette å identifisere seg som jøder» er tatt inn:

53 Dexter van Zile, *Three Things You Need to Know About Christ at the Checkpoint* (2018); <https://www.camera.org/article/three-things-you-need-to-know-about-christ-at-the-checkpoint>; NGO Monitor (2017). *Christ at the Checkpoint*; https://www.ngo-monitor.org/ngos/christ_at_the_checkpoint; Paul Wilkinson, *The Church at Christ's Checkpoint: A Response to the Second Christ at the Checkpoint Conference in Bethlehem, 5-9 March 2012* (2012), 2; <http://carylvtv.com/pdf/TheChurchAtChristsCheckpoint.pdf>.

54 Churches for Middle East Peace, *Lisa Loden: Bridging Divides in the Faith Community* (12. april, 2018).

55 WEAs teologiskommisjon, *The Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today* (2008); [http://www.worldevangelicals.org/news/Berlin_2008_Statement_\(1\).pdf](http://www.worldevangelicals.org/news/Berlin_2008_Statement_(1).pdf).

56 Lon Allison og 53 andre, *The Gospel and the Jewish People: An Evangelical Statement* (2008); https://ecumenism.net/archive/wea/wea_tc_2008_gospel_and_the_jewish_people.pdf. Siden teksten ble først trykket i The New York Times brukes «NYT Statement».

We affirm the right of Jewish believers in Jesus to practice those traditions that affirm their identity, reflect God's faithfulness to his people and uphold the Messiahship of Jesus. We recognise the important role of Messianic Jews in the work and witness of the Church.⁵⁷

Fem forhold ved dette sitatet er verdt å merke seg: (i) formuleringen Jesus-troende jøder; (ii) ingen begrensinger i hvilke jødiske tradisjoner som kan etterleves; (iii) Guds trofasthet til sitt folk bekreftes, men ikke slik at paktsløftene er tilstrekkelig for frelsen, som er posisjonen til både EKD og CoE, som vi så over; (iv) begrepet «uphold» er mindre aktivt bekreftende enn eksempelvis «affirm»; og (v) begrepet «the Church», brukes, noe som ikke er vanlig dersom målet er å vinne tillit hos jøder.

Ytterligere innsikt i erklæringen framkommer i kritikken fra ICCJ, som vi nå skal se.

ICCJs «nye forpliktelse»: De 12 punkter fra Berlin

ICCJ publiserte et lengre dokument i 2009,⁵⁸ også kjent som De 12 punkter fra Berlin. Siden denne eksplisitt viser til Seeligsberg-erklæringen fra 1947, og bruker formuleringen «en ny forpliktelse» er det grunn til løfte fram disse punktene.

De fire første henvender seg til kristne og kristne samfunn. De to første handler om å (i) bekjempe antisemittisme, bibelsk, liturgisk og kateketisk; og (ii) å fremme dialog basert på likeverdighet. Det tredje (iii) er mer utfordrende, nemlig å bekrefte jødedommens særegne integritet, herunder «jødedommen og kristendommens felles oppdrag i å forberede verden på Guds rike eller den kommende tidsalder», «motarbeide organisert innsats for å konvertere jøder».⁵⁹ Vi ser at uttrykket er «organisert», underforstått tenkes det ikke primært på hva enkeltpersoner gjør. Det fjerde punktet (iv) handler om å be om fred for Jerusalem, inkludert:

forstå den dype tilknytning til Israels land som et fundamentalt religiøst perspektiv og mange jødiske menneskers tilknytning til staten Israel som et spørsmål om fysisk og kulturell overlevelse.⁶⁰

57 WEAs teologi-kommisjon, *The Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today*, 2.

58 ICCJ, *A Time for Recommitment*.

59 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 3.

60 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 3.

Vi ser at verbet er «forstå», noe som er svakere enn eksempelvis å anerkjenne. Anerkjennelse («acknowledging») av både det israelske og palestinske samfunns «dype tilknytning til landet» er også del av «be om fred for Jerusalem»-punktet. Punktet dekker både «... Bibelens åndelige forståelse av landet» og å leve trygt i stater «forankret i folkeretten og garanterte menneskerettigheter.»⁶¹ Det er altså en mangesidig tilnærming som legges til grunn for fred for Jerusalem.

De neste fire punktene henvender seg til jøder og jødiske samfunn: (v) anerkjenne innsatsen til mange kristne samfunn for å fornye deres holdninger til jøder; (vi) revurdere jødiske tekster og liturgi i lys av disse endringene, herunder utfordre tekster som framstår som fremmedfiendtlige eller rasistiske, og lese tekster i sin kontekst; (vii) skille mellom rettferdig kritikk av Israel og antisemittisme; og (viii) å oppmuntre staten Israel i å oppfylle idealene som staten bygger på, og som inkluderer «å oppnå en rettferdig og fredelig løsning på den israelsk-palestinske konflikten.»⁶² Det at begrepet «rettferdig» brukes er verdt å merke seg, men hva som rommes av dette begrepet er det ulike oppfatninger om. Mens begrepet «anti-sionisme» ikke brukes i de 12 punktene, brukes begrepet sammen med anti-semittisme i en etterfølgende tekst – for å understreke at saklig kritikk av israelske myndigheter ikke skal medføre slike anklager.⁶³

Til sist er det fire utfordringer som går til både kristne og jødiske samfunn og andre: (ix) interreligiøs og interkulturell utdanning; (x) vennskap og samarbeid, herunder like rettigheter for alle mennesker, uavhengig av religion, kjønn eller seksuell orientering, og anerkjenne og utfordre tilbøyeligheter til religiøs overlegenhet; (xi) økt rettferdighet; og (xii) bedre forvaltning av miljøet.

Denne raske gjennomgangen yter ikke full rettferdighet til den velformulerte teksten, men viser at ICCJ stiller klare krav. Hoveddelen av dokumentet er en historisk gjennomgang av jødisk-kristen dialog.⁶⁴

ICCJs kritikk av Berlinerklæringen

ICCJs 12 punkter fra Berlin er en viktig bakgrunn for å forstå kritikken mot Berlinerklæringen fra WEAs teologikommisjon, som vi så over ikke var formelt støttet av WEA som helhet. ICCJs kritikk av Berlinerklæringen fra WEAs teologikommisjon har fem punkter: (i) manglende innlevelse i den andres perspektiver; (ii) manglende

61 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 3.

62 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 4.

63 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 18. Merk at bortsett fra å understreke at sionisme er en nasjonalistisk bevegelse og er mangfoldig, se s 17, og å skille mellom anti-judaisme og anti-semittisme, se s 10, defineres ikke begrepene.

64 Alle personer som har bidratt er nevnt på s 20-21, deriblant Jesper Svartvik, Phil Cunningham (mer i note 65), David Fox Sandmel (mer i note 27 og 28); og Edward Kessler, som var hovedinnleder på Samarbeidsråd for tros- og livssynssamfunns årskonferanse 2019; se <https://www.trooglivssyn.no/tag/ed-kessler>.

anerkjennelse av det jødiske folkets fortsatte nådefylte forhold til Gud; (iii) manglende forståelse for jødernes religiøse selvforståelse; (iv) manglende bekreftelse av den religiøse identiteten til ikke-døpte jøder; og (v) manglende teologisk innsikt.⁶⁵ Den første er ikke nødvendig å utdype mer, men de andre punktene fortjener mer omtale.

Et nådefylt forhold til Gud: Synet på Jesus Kristus som nådens eneste formidler innebærer at ICCJs teologikomité spør om WEAs teologiskommisjon kommuniserer at guddommelig nåde er begrenset til døpte kristne. En alternativ tilnærming, slik ICCJ ser det, er å løfte fram Guds trofasthet, og derigjennom at løftene står fast, selv om Ordet Jesus Kristus «formidler på mystisk vis dette nådefylte forhold.»⁶⁶

Manglende forståelse: Gjennom sin sterke vekt på å vurdere Jesu påstander («claims»), uttrykker ikke Berlinerklæringen fra WEAs teologiskommisjon at gjensidig forståelse er det primære målet for dialog, slik ICCJ ser det. Ved å spørre retorisk: «Kan kristne bare ignorere denne jødiske selvforståelsen ... ?» blir invitasjon til dialog, slik ICCJ ser det, snarere en invitasjon til å skulle forlate troen («apostatize».)⁶⁷

Manglende bekreftelse: Også her brukes retoriske spørsmål for å kritisere WEAs teologi-kommisjon, ved å spørre: «Er å definere jødisk identitet en rett kristne besitter?»⁶⁸ Selv om det ikke siteres ordrett, er det det lengre sitatet gjengitt over, om at det å tro på Jesus ikke hindrer en videreføring av jødisk identitet,⁶⁹ som er det sentrale ankepunktet hos ICCJ.

Manglende teologisk innsikt: ICCJ mener at ved å løfte fram oppfyllelsen gjennom Jesus («allerede»), overses den framtidige fulle forløsning («ennå ikke»), som også overser at jøder og kristne «forstår hverandre som å bidra til å forberede verden

65 ICCJs teologikomité, *Reflections on the August 2008 «Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today» of the Theological Commission of the World Evangelical Alliance* (2010); <https://www.jcrelations.net/article/reflections-on-the-august-2008-berlin-declaration-on-the-uniqueness-of-christ-and-jewish-evangelism-in-europe-today-of-the-theological-commission-of-the-world-evangelical-alliance.pdf>. Kritikken er skrevet av tidligere leder av ICCJs teologikomité, nå ICCJ-æresmedlem, Phil Cunningham.

66 ICCJs teologikomité, *Reflections on the August 2008 «Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today» of the Theological Commission of the World Evangelical Alliance*, 2.

67 ICCJs teologikomité, *Reflections on the August 2008 «Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today» of the Theological Commission of the World Evangelical Alliance*, 2; kritikken følges av et lengre sitat fra ICCJs historiegjennomgang, se ICCJ, *A Time for Recommitment*, 16.

68 CCJs teologikomité, *Reflections on the August 2008 «Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today» of the Theological Commission of the World Evangelical Alliance*, 2.

69 WEAs teologiskommisjon, *The Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today*, 2.

for den messianske tidsalder på distinkte, men komplementære måter».70 Dette sitatet rommer det samme innholdet som i ICCJs 2009-erklæring, om «felles oppdrag i å forberede verden på Guds rike eller den kommende tidsalder.»71

Jeg kommer tilbake til uenigheten mellom ICCJs teologikomité og WEAs teologiskommisjon i drøftingen under. Først er det relevant å utfylle bildet ved en kort gjennomgang av MKRs ønske om et mulig samarbeid med messianske jøder.

Kontakt med messianske jøder (Jesus-troende jøder)

Formuleringen om messianske jøder i den gjeldende MKR-strategien er forsiktig formulert:

Samarbeidet med de messianske jøder må vurderes med respekt for den sensitive situasjonen de lever i. Det finnes jødisk-arabiske og jødisk-kristne fellesskap som det kan være interessant for MKR å se nærmere på.⁷²

I realiteten binder dette ikke til noen konkrete tiltak. Selv om formuleringen i den gjeldende strategien er lite forpliktende, ønsker Dnk økt kontakt med messianske jøder. Den viktigste inngangen til det messianske miljøet for MKR vil være DNI, og det er også relevant at biskop emeritus Ole Christian Kvarme har en rekke kontakter blant messianske jøder.⁷³ DNI ønsker å styrke de messianske jøder til å nå ut til andre jøder; det er ikke DNI-ansatte med en tradisjonell norsk og kristen bakgrunn som står i dette arbeidet.

Videre har Dnk en potensiell kanal til det messianske miljøet gjennom Munther Isaac, som vi så over at har vært leder i LIRIP. Hans vurderinger av utviklingen i det messianske miljøet, gitt på et møte i Kirkens Hus 10. november 2021,⁷⁴ gjør det vanskelig å se at Dnk vil være en interessant samtalepart for messianske jøder. Jesus-

70 ICCJs teologikomité, *Reflections on the August 2008 «Berlin Declaration on the Uniqueness of Christ and Jewish Evangelism in Europe Today» of the Theological Commission of the World Evangelical Alliance*, 3.

71 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 3

72 MKR, *En pilgrimsvandring for rettferdighet og fred, Strategi for Mellomkirkelig råds engasjement for rettferdig fred i Palestina og Israel 2021–2023*, 9.

73 For en utmerket oversikt, med støtte til dokumentene fra Den katolske kirke og CoE – note 14-15 – se Ole Christian Kvarme, «Misjon, kirken og det jødiske folk» i: *Missiologi: En innføring*, redigert av Jeppe Bach Nikolajsen et al. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2022), 289–303.

74 Informasjon fra Munther Isaac, prest i Den evangelisk-lutherske kirke i Jordan og Det hellige land (ELCJHL) sin menighet i Betlehem, på møte i Kirkens Hus, Oslo 10. november 2021. Det er relevant at Isaac var leder av LIRIP før han ble prest i ELCJHL.

troende jøder har imidlertid samarbeid med Den katolske kirke, med et symposium i 2017,⁷⁵ og et nytt planlagt i 2022, i Wien.⁷⁶

Til tross for disse innvendingene er det flere grunner til å faktisk engasjere seg mer for messianske jøder; jeg vil løfte fram tre, knyttet til organisasjonsinteresser, teologiske interesser og hensyn til den norske offentligheten.

For det første, siden Dnk støtter DNIs tilnærming,⁷⁷ er det viktig at Dnk faktisk har nok innsikt i dette arbeidet, også i lys av de spenningene som reelt finnes mellom DNI og DMT.⁷⁸ Disse er andre enn Dnks spenninger med DMT, som nettopp *ikke* primært handler om motstridende syn på å dele evangeliet med jøder. Samtidig, dersom bedring av relasjonen med jødedommen generelt og DMT spesielt skal skje, enten før eller etter at Dnk-utvalget legger fram sin rapport i 2023, er det ikke gitt at en tilnærming til messianske jøder er det som skal prioriteres.

For det andre kan det være ønskelig å eksponeres for perspektiver til støtte for staten Israel for å kunne lære noe om nyanseringer i formuleringer, særlig om hvordan utvelgelse og løfter forstås av personer som står i en tradisjon fra det konkrete folket som faktisk fikk del i denne Guds inngripen i historien.⁷⁹ Bidrag til en slik forståelse ligger implisitt innenfor mandatet til Dnk-utvalget som skal utrede forholdet til jødedommen, gjennom formuleringen «bred teologisk tilnærming ...». Messianske jøder er imidlertid ikke eksplisitt en del av mandatet for Dnk-utvalget.

For det tredje kan det være ønskelig å formidle andre budskap i den norske kirkelige og generelle offentlighet, og slik vise evne til å formulere balanserte standpunkter i en situasjon hvor Dnk har vært mest opptatt av det palestinske narrative. I en undersøkelse blant kirkeledere fant jeg at særlig Dnk-informanter uttrykker stor støtte

75 Charismatic Renewal in the Catholic Church Golden Jubilee, *Ecumenical Symposium on Messianic Jews in Rome* (2017); <https://www.youtube.com/watch?v=5mbWXogtZdE>.

76 Informasjon fra Ole Christian Kvarme under innledning 28. februar 2022 holdt for Dnks utvalg om relasjoner til jødedom og jøder.

77 I tillegg til preses' bekreftelse av samarbeidet med DNI, er DNI er nevnt i mandatet til Dnk-utvalget som skal utrede forholdet til jødedommen som en ressurs for kristne teologiske spørsmål; se Fykse Tveit, «Misjon overfor jødar»; Dnk (2021).

78 Hans Morten Haugen, «Den Norske Israelmisjon og Det Mosaiske Trossamfunn: Motstridende formål, gjensidige sympatier?» i: *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 74, nr. 1 (2020), 7–20.

79 Som eksempel kan nevnes Daniel C. Juster, som understreker perspektiver om Guds utvelgelse og gyldigheten av landløfter, men som understreker *betingelsene* knyttet til disse løftene, slik at den rådende sionistiske ideologien «ikke kan være svaret for den jødiske nasjon»; Daniel C. Juster, «A Messianic Jew Looks at the Land Promises» i: *The Land Cries Out: Theology of the Land in the Israeli-Palestinian Conflict*, redigert av Salim J. Munayer og Lisa Loden (Eugene: Cascade Books, 2012), 63–91, 80.

til brobyggingsprosjekter.⁸⁰ En slik støtte er rimelig å tolke som en støtte til å både løfte fram de messianske kristne i den norske offentligheten og å vise forståelse for deres tenkning og standpunkter.

Drøfting

Sammenlignet med 1980-dokumentet fra LCJE er Berlinerklæringen fra WEAs teologikommisjon mindre instrumentell i sin omtale av jøder, men ICCJs teologikomité har rett i at Berlinerklæringen ikke er basert på en tilstrekkelig likeverdig tilnærming mellom jøder og kristne, og at særlig det at kristne opplever at de kan definere det jødiske er provoserende. Kritikken fra ICCJ minner om van Buren, som understreket at det bare er jøder som har mistet sin jødiskhet som vil være åpne for å tro på Jesus som Messias.⁸¹

Samtidig er formuleringen om hva Jesu komme innebar, ifølge ICCJ, nemlig som Ordet som formidler Guds nåde «på mystisk vis» ikke noe som de fleste kristne vil kjenne seg igjen i; selv om ingen kjenner Guds frelsesplan.

Den maktasymmetrien og integriteten til sine respektive religioner som de to rabbinerne på ICCJs 2019-konferanse løftet fram er viktig å være bevisst på. Særlig gjelder dette kristne som er en klar numerisk majoritet på globalt nivå og som står i en tradisjon der overgrep og endog folkemord mot jøder er en tragisk realitet. Videre, selv om jeg ikke har anvendt de 10 prinsippene i Dialogue Decalogue i vurderingen av de ulike dokumentene, fra Lausanne-bevegelsen, WEA og ICCJ, er det vanskelig å se at noen av dem står i direkte konflikt med disse 10 prinsippene. Disse 10 prinsippene handler primært om viljen til selv å la seg endre i møtet med andre, og bør alltid være en motivasjon i slike møter. Det som måtte skje av ens bidrag til den annens endring som medfører at vedkommende slutter seg til din egen religion er implisitt omfattet av disse 10 prinsippene.

Vi så at ICCJs 2009-dokument («12 punkter fra Berlin») oppfordrer til å «motarbeide organisert innsats for å konvertere jøder».⁸² Dette utsagnet i seg selv er tilstrekkelig til å kunne karakterisere ICCJ som anti-misjonar. Samtidig er denne holdningen ikke unik, og EKD går lengre, ved å ta avstand fra alle «anstrengelser for å overtale jødene til å forandre sin religion ...».⁸³ ICCJ tar kun avstand fra «organisert innsats», noe som implisitt kan leses slik at ICCJ ikke tar avstand fra enkeltpersoners innsats.

80 Hans Morten Haugen, «Mellom landløfter, nestekjærlighet og folkerett: Norske kirkelederes syn på Israel i et bibelsk perspektiv og et samtidsperspektiv» i: *Kirke og Kultur* 119, nr. 2 (2014), 135–155, 148.

81 Van Buren, *A Theology of the Jewish-Christian Reality part II*, 327.

82 ICCJ, *A Time for Recommitment*, 3.

83 EKD, Kundgebung «Eine Erklärung zu Christen und Juden als Zeugen der Treue Gottes», punkt 2.

Begrepene «anstrengelser» og «innsats» er uttrykk for en persons bevisste handlinger på et visst nivå og av en viss kvalitet. To tolkninger av disse begrepene er mulige; både som grad av *intensitet*; eller som grad av *utholdenhet*, men uten nødvendigvis stor intensitet. Ut fra de generelle hensyn som skal praktiseres i en respektfull dialog synes det vanskelig å gi støtte til den første tolkningen. Derfor er det å vise utholdenhet i en samtaleprosess med en annen som er den mest rimelige forståelsen av hva som må ligge i «anstrengelser» eller «innsats», og som altså ICCJ kan tolkes til å ikke ta avstand fra.

ICCJ kan altså leses som å ikke ta avstand fra en genuin og respektfull samtaleprosess mellom personer som starter med ulik tro, og ender med at en av samtalepartnerne ender med å dele den andre personens tro. Dette er ikke eksplisitt formulert i Swindlers Dialogue Decalogue, men ligger implisitt i det siste punktet, om å oppleve andre religioner «fra innsiden».⁸⁴ Den eksplisitte støtten til menneskerettigheter som er uttrykt i det fjerde av «12 punkter fra Berlin» blir ikke konkretisert i større detalj av ICCJ,⁸⁵ men vektleggingen av menneskerettigheter er viktig. Det er relevant å nevne at både religions- og yttringsfriheten har unntaksbestemmelser, som kan komme til anvendelse i gitte situasjoner, med en relativt høy terskel for anvendelse.

Denne kritikken mot WEA, som består av kirker som samlet har 600 millioner medlemmer, viser de fortsatt anspente relasjonene mellom organisasjoner som søker å fremme jødisk-kristen dialog og de organisasjonene som søker å fremme et budskap om Jesus Kristus som oppfyllelsen av løftene.

Konklusjon

Selv om ICCJ står for anti-misjon forstått som organisert misjonsinnsats er ICCJ ikke like avvisende til «individuelle anstrengelser» som særlig EKD. Jeg tolker at ICCJ har en indirekte anerkjennelse av individuell innsats – forstått som langvarig dialog – som kan medføre at personer endrer sin religiøse tilhørighet.

EKD er med i de samme internasjonale organisasjonene som Dnk: KV, Det lutherske verdensforbund (LVF) og CPCE. De to siste består utelukkende av kirker som er både diakonale og misjonale i sin selvforståelse. Det er ikke sannsynlig at disse organene offentlig vil ytre seg om hvorvidt EKDs avvisning av alle «anstrengelser» overfor jøder på noen måter kan være å gå for langt, både ekklesiologisk og ut fra menneskerettighetene. Grunnen er at EKD-vedtaket er fattet i EKD-Synoden, og den tyngden som EKD har i alle tre organene (KV, LVF, CPCE) gjør det vanskelig for de andre kirkene å utfordre EKD.

84 Se note 22-23 og tilhørende tekst.

85 For israelske myndigheters oversikt over den israelske lovgivningen, som kun forbyr misjonsinnsats basert på materiell belønning og overfor mindreårige, men med eksplisitte innreiserestriksjoner for antatte misjonærer, se Joshua Pex, *Missionary activity in Israel – is it legal? what could be the consequences* (2019); <https://lawoffice.org.il/en/missionary-activity-in-israel>.

Videre, Dnk deltar på ICCJ-konferanser, og samarbeider med DNI. Som artikkelen har vist er det spenninger mellom de ulike organisasjonene. Svaret på hva som er grunnen til at ICCJs teologikomite valgte å reagere på WEAs teologikommissjons Berlinerklæring, mens tilsvarende kritikk ikke har vært rettet mot Lausanne-bevegelsens ulike dokumenter og vedtak er ikke uten videre gitt. Jeg vil peke på to mulige svar.

For det første formulerte WEAs teologikommissjon at det å tro på Jesus ikke er i strid med å videreføre sin jødiske identitet. Denne tilbøyeligheten til å ville definere andres identitet ble – med rette – opplevd av ICCJs teologi-komite som problematisk. Det var også andre formuleringer i Berlinerklæringen fra WEAs teologikommissjon som ikke i tilstrekkelig grad utviste stor nok anerkjennelse for den jødiske religionens integritet, men som er formulert på liknende måter i Lausanne-bevegelsens vedtak og dokumenter.

For det andre uttrykker «12 punkter fra Berlin» en helhetlig og omfattende tilnærming til jødisk-kristne relasjoner for både kristne samfunn, jødiske samfunn og andre, og Berlinerklæringen var det ferskeste dokumentet for å anvende de «12 punkter fra Berlin».

Jeg erkjenner at artikkelen ikke har gått dypt inn i forståelsen av forbindelsene mellom jødedom og kristendom eller mellom Israel og kirken,⁸⁶ at Jesu komme representerte både brudd og kontinuitet, og at Gud stadig har fornyet sine paktsløfter. Avslutningsvis vil jeg derfor bare slå fast at jeg står for Guds trofasthet; at Gud har latt skje det Gud formidlet gjennom profetene; at det finnes ulike uttrykksmåter for tro på Jesus Messias; og at ingen kjenner dybden og omfanget i Guds frelsesplan.⁸⁷

86 CPCE, *Church and Israel*, II.2.5.10 – omtaler dette forholdet som et «mysterium».

87 Tusen takk til Berit Hagen Agøy og Ole Christian Kvarme for svært innsiktsfulle innspill til en tidligere versjon; ansvar for mulige feil ligger hos forfatteren.